

Przemysław Ziółkowski

Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy

POLSKI SYSTEM EDUKACJI W 2020 ROKU A EPIDEMIA KORONAWIRUSA

THE POLISH EDUCATION SYSTEM IN 2020 AND THE CORONAVIRUS OUTLOOK

Streszczenie: Drugi semestr roku szkolnego 2019/2020 z uwagi na ogólnoswiatową epidemię koronawirusa „wywrócił do góry nogami” polski system edukacji. Od połowy marca 2020 roku normalny tryb nauki na wszystkich poziomach edukacji zastąpiony został przez tryb nauki zdalnej. Szkoły i przedszkola w przeciągu zaledwie kilku tygodni były zmuszone do organizacji zajęć edukacyjnych w systemie zdalnym, z wykorzystaniem metod, a także technik kształcenia na odległość. Wymagało to ogromnej pracy, gdyż sytuacja była bezprecedensowa. Teraz, po upływie kilku miesięcy można obserwować pierwsze wyniki tego przedsięwzięcia oraz wyciągać pierwsze wnioski i temu właśnie poświęcony jest niniejszy, nieco refleksyjny tekst.

Słowa kluczowe: koronawirus, COVID-19, SARS-CoV-2, pandemia

Summary: The second semester of the 2019/2020 school year turned the Polish education system upside down due to the global coronavirus epidemic. From mid-March 2020, the normal learning mode at all levels of education has been replaced by the distance learning mode. Within just a few weeks, schools and kindergartens were forced to organize educational activities in a remote system, using methods and techniques of distance learning. It took a lot of work as the situation was unprecedented. Now, after a few months, you can observe the first results of this undertaking and draw the first conclusions, and this is what this, slightly reflective text is devoted to.

Keywords: coronavirus, COVID-19, SARS-CoV-2, pandemic

Wstęp

Na początku 2020 roku Polska znalazła się w obliczu nowego zagrożenia – pandemii koronawirusa SARS-CoV-2. Po raz pierwszy świat dowiedział się o nowym zagrożeniu w grudniu 2019 roku, gdy zaczęły napływać doniesienia z chińskiego miasta Wuhan. W krótkim czasie wirus przeniknął poza granice Chin i zaczął się rozprzestrzeniać po całym świecie. Do Polski dotarł w pierwszych dniach marca.

Wywołało to olbrzymie zmiany w funkcjonowaniu społeczeństwa, w tym w systemie edukacji. Sytuacja na świecie wzbudziła strach czy obawy przed rozsiewającym się bardzo szybko koronawirusem. Ogłoszenie w Polsce stanu pandemii bardzo szybko wpłynęło na wszystkie obszary naszego życia: pracę, naukę, stosunki międzyludzkie. Zostaliśmy zmuszeni do zamknięcia się w domu. Wszystkie obszary życia publicznego zostały wygaszone. Zdecydowano o zamknięciu szkół i przedszkoli. Fakt społecznej kwarantanny z jednej strony wymagał od nas zaadoptowania do funkcjonowania ze świadomością zagrożenia, konieczności reorganizowania naszego życia, rezygnacji z planów. Z drugiej strony dawał poczucie solidarności, jedności, mobilizacji i motywował do znalezienia w tym okresie interesujących zajęć dla każdego członka rodziny.

Czas izolacji przyniósł nam obowiązek nauczania zdalnego. Dzieci, rodzice oraz nauczyciele znaleźli się w całkowicie nowej sytuacji edukacyjnej. Edukacja to przecież nie tylko dydaktyka, ale także relacje między nauczycielem i uczniami, poczucie bezpieczeństwa i przynależności klasowej. Kontakt dzieci z rówieśnikami i nauczycielami został mocno ograniczony, co bardzo źle wpływało na samopoczucie zamkniętych w domu uczniów. Problemy techniczne, niewystarczająca ilość sprzętu w domu, nowe treści do przyswojenia, frustracja – to tylko niektóre kłopoty, z jakimi musieli radzić sobie rodzice.

Sytuacja rodzin w okresie izolacji i zdalnego nauczania

Doświadczenie zamknięcia i ograniczeń bardzo dotknęło ludzi we wszystkich krajach. Polacy musieli się zaadoptować do nowych warunków, przeorganizować całe życie. Zamknięcie szkół i kwarantanna społeczna spowodowały, że nagle całe rodziny zostały zmuszone do spędzania pełnej doby w domu, w swoim towarzystwie. Rodzice często musieli pogodzić pracę zdalną z obowiązkami domowymi i zdalnym nauczaniem swoich dzieci. To na nich spadła odpowiedzialność za edukację dzieci i zapewnienie im najlepszych warunków do przyswajania nowych treści. Długotrwała izolacja rodzi przede wszystkim frustrację wpływającą z braku kontroli nad sytuacją, w której znalazła się rodzina. Frustracja z kolei powoduje agresję, którą trzeba jakoś wyładować. Często swoje złe emocje „wyrzuca” się w kontaktach z najbliższymi. Ta niecodzienna sytuacja dezorganizuje i destabilizuje życie podstawowej komórki społecznej. Stosunki międzyosobowe panujące w rodzinie, role, jakie jednostka w niej pełni, niewątpliwie wpływają na rozwój indywidualny w dzieciństwie, okresie dorastania i dorosłości¹.

¹ M. Tyszkowa, *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, [w:] M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, wyd. PWN, Warszawa 2007, s. 146.

Podczas izolacji dzieci i rodzice byli pozbawieni interakcji z innymi ludźmi lub też miały one mocno ograniczony kształt. Człowiek w każdym stadium psychologicznego rozwoju potrzebuje kontaktów interpersonalnych jako praktycznego treningu umiejętności społecznych i w celu zwiększania pewności siebie. W toku takiego treningu ludzie uczą się komunikacji niewerbalnej, a także samoprezentacji i samoodślaniania się².

W procesie zdalnego nauczania rodzice pełnią kluczową rolę. Ich zadania to m.in. wspieranie dzieci, pomaganie im w planowaniu i nauce, dbanie o ich bezpieczeństwo w sieci, a także kontakt i współpraca z nauczycielami. Oznacza to, że rodzice muszą w pełnym wymiarze pełnić role, w które wcielali się dotąd tylko częściowo lub których w ogóle nie przejmowali. Z dnia na dzień stali się nauczycielami, pedagogami, motywatorami i animatorami edukacji. Trzeba zwrócić uwagę na to, jaki wpływ mają rodzice na stosunek dzieci do nauki zdalnej. Pozytywne wypowiedzianie się rodziców na temat szkoły i zdalnej edukacji jest zdecydowanie bardziej zachęcające niż jej krytyka, obrażanie nauczycieli, obwinianie szkoły i systemu. Negatywne komunikaty natomiast wzbudzają w dzieciach lęk, agresję, złość, a nawet poczucie winy³.

W okresie pandemii dzieci i rodziców mogła dopaść monotonia życia codziennego. Cykl powtarzanych codziennie czynności, brak możliwości wyjścia z domu i spotkania się z innymi ludźmi na pewno miał wpływ na komfort psychiczny każdego człowieka. Ta nietypowa sytuacja niejednokrotnie wymagała nietypowych reakcji. Otwartość na nowe wrażenia, umiejętność spojrzenia na rzeczy oczywiste w niestereotypowy sposób to nasze możliwości twórcze, do których zaliczamy także twórcze myślenie, a więc zdolność do rozwiązywania problemów, do poszukiwania nie jednego, lecz wielu, często zaskakujących, odkrywczych rozwiązań⁴. Rozwijanie własnej twórczości, wyrażanie emocji i myśli poprzez twórczość artystyczną mogły być zbawiennym środkiem relaksu dla dzieci i rodziców w tym trudnym czasie izolacji i nauki na odległość.

Epidemia COVID-19

Nowopowstała choroba zakaźna COVID-19 wywołana przez koronawirusa SARS-CoV-2 rozpoczęła się w Chinach i rozprzestrzeniła na cały świat. Dnia 11 marca 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) uznała ją za pan-

² B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, wyd. PWN, Warszawa 2003, s. 123.

³ A. Kielczewska, *Zdalne nauczanie. Jak motywować uczniów, gdy rodzice demotywują*, epedagogika.pl, (dostęp: 20.07.2020).

⁴ M. Chomczyńska-Miliszkievicz, D. Pankowska, *Polubić szkołę. Ćwiczenia grupowe do pracy wychowawczej*, Warszawa 1995, s. 178.

demię. Słowo „pandemia” wywodzi się z języka greckiego i oznacza epidemię o szczególnie dużych rozmiarach, obejmującą kraje, a nawet kontynenty⁵. Nie wiele państw było przygotowanych na tak szybkie rozprzestrzenianie się choroby i paraliż służb zdrowia, komunikacji i innych działów gospodarki w wielu krajach na całym świecie.

Objawy towarzyszące chorobie są bardzo podobne do objawów grypy. Do najbardziej popularnych należą: gorączka, suchy kaszel, ogólne zmęczenie. Rzadziej występują ból gardła, dreszcze, katar, ból mięśni i stawów⁶. Zalecenia dotyczące ochrony siebie i innych według Światowej Organizacji Zdrowia to między innymi:⁷

- częste mycie rąk wodą z mydłem lub środkiem do dezynfekcji rąk (odpowiednio długo, we właściwy sposób),
- utrzymywanie minimum 1 metra odstępów między ludźmi,
- unikanie zatłoczonych miejsc, w których szansa na zakażenie wzrasta,
- unikanie dotykania oczu, nosa i ust, aby zminimalizować ryzyko przeniknięcia wirusa do organizmu,
- w sytuacji posiadania objawów grypopodobnych należy pozostać w domu.

Pierwszy przypadek choroby COVID-19 w Polsce potwierdzono 4 marca 2020 roku⁸. W okresie od 14 do 20 marca obowiązywał w Polsce stan zagrożenia epidemicznego⁹. Wiązało się to z czasowym ograniczeniem działalności między innymi restauracji, basenów, klubów fitness i siłowni, kin, teatrów, muzeów, hoteli i obiektów noclegowych.

Rozwiązania prawne podczas pandemii COVID-19 dotyczące szkolnictwa

Zgodnie z Ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi¹⁰ osoby przebywające na terytorium *Rzeczypospolitej muszą poddać się między innymi nadzorowi epidemiologicznemu i kwa-*

⁵ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/pandemia;3953787.html> (dostęp 28.04.2020).

⁶ <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses#:~:text=symptoms> (dostęp: 28.04.2020).

⁷ <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public> (dostęp: 28.04.2020).

⁸ <https://www.gov.pl/web/zdrowie/pierwszy-przypadek-koronawirusa-w-polsce> (dostęp: 28.04.2020).

⁹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. 2020 poz. 433).

¹⁰ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2008 Nr 234, poz. 1570).

rantannie. Dodatkowo minister zdrowia i rada ministrów mają wiele możliwości reakcji na zagrożenie. Ogłaszając stan zagrożenia epidemicznego lub stan epidemii, minister właściwy do spraw zdrowia lub wojewoda mogą w celu zapobiegania rozprzestrzeniania się choroby wprowadzić pewne ograniczenia. Są to między innymi¹¹:

- czasowe ograniczenie określonego sposobu przemieszczania się,
- czasowe ograniczenie lub zakaz obrotu i używania określonych przedmiotów lub produktów spożywczych,
- czasowe ograniczenie funkcjonowania określonych instytucji lub zakładów pracy,
- zakaz organizowania widowisk i innych zgromadzeń ludności,
- obowiązek wykonania określonych zabiegów sanitarnych, jeżeli wykonanie ich wiąże się z funkcjonowaniem określonych obiektów produkcyjnych, usługowych, handlowych lub innych obiektów,
- nakaz udostępnienia nieruchomości, lokali, terenów i dostarczenia środków transportu do działań przeciwepidemicznych przewidzianych planami przeciwepidemicznymi,
- obowiązek przeprowadzenia szczepień ochronnych.

Dnia 2 marca 2020 roku została wprowadzona specustawa w sprawie koronawirusa w celu zapobiegania i zwalczania choroby oraz wszystkich sytuacji kryzysowych z nią związanych¹². Akt ten wprowadza zapis, zgodnie z którym pracodawca może zlecić pracownikowi pracę zdalną, czyli wykonywaną poza miejscem jej stałego wykonywania (przez określony czas – art. 3). Przewiduje również zmiany w prawie oświatowym. Artykuły 30b i 30c dają ministrowi do spraw oświaty i edukacji możliwość czasowego ograniczenia lub zawieszenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w uzasadnionych przypadkach. W związku z nadzwyczajnymi okolicznościami powodującymi zagrożenie życia lub zdrowia dzieci i młodzieży za pomocą wydanych rozporządzeń może on wyłączyć stosowanie niektórych przepisów zawartych w ustawie o systemie oświaty, ustawie o finansowaniu zadań oświatowych, szczególnie dotyczących postępowania rekrutacyjnego, przeprowadzania egzaminów, oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów, organizacji roku szkolnego.

Bardzo szybko zapadła decyzja o zawieszeniu zajęć szkolnych – już 11 marca 2020 roku zostało ogłoszone Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświa-

¹¹ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz U. 2008 Nr 234, poz. 1570).

¹² Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 374).

ty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19¹³. Zgodnie z tym aktem w okresie od 12 do 25 marca 2020 r. ograniczono funkcjonowanie publicznych i niepublicznych jednostek oświaty, m.in. przedszkoli i innych form wychowania przedszkolnego, szkół wszystkich typów, placówek oświatowo-wychowawczych, placówek kształcenia ustawicznego oraz centrów kształcenia zawodowego, placówek artystycznych, placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania, kolegiów pracowników służb społecznych. Wyjątkiem były m.in. placówki w podmiotach leczniczych oraz specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze.

Dnia 17 marca 2020 roku Minister Edukacji Narodowej wystąpił z informacją o konieczności przygotowania szkół oraz placówek systemu oświaty do organizacji zajęć edukacyjnych w systemie zdalnym, z wykorzystaniem metod, a także technik kształcenia na odległość. Informację tę kierował do dyrektorów placówek edukacyjnych, którym wyznaczono tym samym zadanie przygotowania w ciągu dwóch dni swoich pracowników i uczniów do pracy na odległość¹⁴.

Kolejną decyzją władz oświatowych było wydłużenie okresu nauczania zdalnego. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 ustaliło nowe ramy czasowe nauki zdalnej – do 20 kwietnia 2020 roku¹⁵.

Z kolei Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 roku w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19¹⁶ ustaliło określone kwestie związane z nauczaniem na odległość, między innymi obowiązki dyrektorów placówek i organu nadzoru pedagogicznego, wyjaśniło zasady prowadzenia zajęć z zakresu kształcenia zawodowego i realizacji praktyk zawodowych oraz uwzględniło również potrzeby uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zgodnie z zapisami tego aktu do obowiązków dyrektora należy m.in.

- przekazywanie uczniom, rodzicom i nauczycielom informacji o sposobie i trybie realizacji nauki na odległość,
- koordynowanie współpracy nauczycieli z uczniami lub rodzicami,

¹³ Dziennik Ustaw z 2020 r. poz. 410.

¹⁴ <https://www.gov.pl/web/edukacja/ksztalcenie-na-odleglosc-informacje-dla-dyrektorow> (dostęp: 3.04.2020).

¹⁵ Dziennik Ustaw z 2020 r. poz. 492.

¹⁶ Dziennik Ustaw z 2020 r. poz. 493.

- ustalenie we współpracy z nauczycielami zakresu treści nauczania, z uwzględnieniem takich czynników jak równomierne obciążenie uczniów czy możliwości psychofizyczne uczniów,
- ustalenie we współpracy z nauczycielami sposobów monitorowania postępów uczniów oraz sposobu weryfikacji wiedzy i umiejętności uczniów.

Ponadto Rozporządzenie określiło sposób realizacji nauki na odległość. Mianowicie zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość mogą być realizowane w szczególności z wykorzystaniem materiałów i funkcjonalności Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej www.epodreczniki.pl, materiałów dostępnych na stronach internetowych MEN i jednostek mu podległych, na przykład Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i okręgowych komisji egzaminacyjnych, materiałów emitowanych w pasmach edukacyjnych programów telewizji publicznej i Polskiego Radia lub innych materiałów. Zajęcia te mogą być realizowane poprzez podejmowanie przez ucznia aktywności określonych przez nauczyciela, potwierdzających zapoznanie się ze wskazanym materiałem i dających podstawę do oceny pracy ucznia, z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej zapewniających wymianę informacji między nauczycielem, uczniem lub rodzicem. Ponadto w ramach tych zajęć nauczyciel powinien informować rodziców o dostępnych materiałach i możliwych formach ich realizacji przez ucznia w domu, zwłaszcza w przypadku dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, edukacją wczesnoszkolną, wczesnym wspomaganie rozwoju, zajęciami rewalidacyjno-wychowawczymi oraz uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym bądź z niepełnosprawnościami sprzężonymi.

Podjęto działania skierowane ku temu, aby ułatwić nauczycielom i uczniom naukę w tych nowych i trudnych warunkach. Dnia 16 marca 2020 r. został uruchomiony serwis gov.pl/zdalnelekcje. Kilka dni później Telewizja Polska rozpoczęła edycję programu *Lekcje z TVP*. Ponadto na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej ukazał się poradnik dla szkół *Kształcenie na odległość*, który miał ułatwić przejście na naukę zdalną. Poradnik zawierał wskazówki dla dyrektorów szkół, nauczycieli, uczniów i rodziców. Odrębne fragmenty zostały poświęcone wychowaniu przedszkolnemu oraz edukacji wczesnoszkolnej, wczesnemu wspomaganie rozwoju w warunkach domowych, przygotowaniu do egzaminów, wspieraniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, kształceniu zawodowemu czy kwestiom bezpiecznej pracy przy komputerze i w Internecie. Zawierał również informacje o e-narzędziach i e-materiałach, które mogą być wykorzystane w pracy zdalnej z uczniami¹⁷.

Problemy pojawiły się natychmiast po rozpoczęciu nauki zdalnej. Powodem było nadmierne obciążenie infrastruktury serwerowej. Nie działały wszystkie po-

¹⁷ <https://www.gov.pl/web/edukacja/ksztalcenie-na-odleglosc--poradnik-dla-szkol> (dostęp: 4.04.2020).

pularne dzienniki elektroniczne, m.in. LIBRUS Synergia, Vulcan, UONET+. Sytuacja była na tyle poważna, że Ministerstwo Edukacji Narodowej zorganizowało wideokonferencję z przedstawicielami operatorów oferujących usługę elektronicznych dzienników. Przedstawiciele firm zapowiedzieli intensywne prace nad przywróceniem pełnej funkcjonalności swoich systemów¹⁸. W związku z działaniami podjętymi przez operatorów platform sytuacja znacznie polepszyła się, uczniowie i rodzice nie mieli już raczej problemu z zalogowaniem się do dziennika elektronicznego.

Jednak oprócz trudności technicznych istnieje jeszcze szereg problemów, na które uwagę zwrócił Związek Nauczycielstwa Polskiego w apelu do rządu. W liście do Premiera Mateusza Morawieckiego podkreślono takie kwestie jak: brak rozwiązań systemowych w zakresie zdalnego kształcenia, bardzo zróżnicowany dostęp uczniów i ich rodzin oraz nauczycieli do sprzętu komputerowego i Internetu (badania Ministerstwa Cyfryzacji pokazały, że w Polsce aż 16% Polaków nie ma dostępu do Internetu), brak kwalifikacji nauczycieli w zakresie nauczania zdalnego. Zaapelowano o bezpłatny Internet dla uczniów oraz nauczycieli pracujących zdalnie¹⁹.

Sytuacja dotycząca braku sprzętu komputerowego daleka była od rozwiązania, aczkolwiek robi się wiele, żeby pomoc takim rodzinom. Wiele szkół wypożyczyło sprzęt komputerowy rodzinom swoich uczniów. Ruszył program rządowy, dzięki któremu szkoły mogły otrzymać sprzęt komputerowy – samorządy lokalne mogły składać wnioski o dofinansowanie w kwocie od 35 do 100 tys. zł na zakup laptopów²⁰.

Nowe Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 marca 2020 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 w pewnym stopniu pomogło przy próbach rozwiązywania tego problemu – mianowicie pozwoliło organom prowadzącym jednostki systemu oświaty użyć nieodpłatnie sprzęt niezbędny do realizacji przez ucznia lub nauczyciela zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub innego sposobu kształcenia. Wprowadziło również inne rozwiązania – między innymi pozwoliło radzie pedagogicznej podejmować decyzje zdalnie, umożliwiło zdalne przekazywanie i publikowanie wyników rekrutacji. Zmieniły się również zasady przeprowadzania olimpiad przedmiotowych, turniejów i konkursów²¹.

¹⁸ <https://www.gov.pl/web/edukacja/przedstawiciele-rynku-e-dziennikow> (dostęp: 3.04.2020).

¹⁹ <https://znp.edu.pl/apel-znp-do-rzadu-bezplatny-internet-dla-uczniow-i-nauczycieli/> (dostęp: 16.04.2020).

²⁰ <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/180-milionow-zlotych-na-laptopy-dla-uczniow-i-nauczycieli> (dostęp: 29.04.2020).

²¹ Dziennik Ustaw z 2020 r., poz. 530.

Formy organizacyjne nauczania a okres pandemii w Polsce w 2020 roku

Formy organizacyjne nauczania można podzielić wg kilku kryteriów. Ze względu na liczbę uczniów wyróżniamy nauczanie jednostkowe, grupowe oraz zbiorowe. Przyjmując jako wyróżnik miejsce pracy uczniów, możemy mówić o zajęciach szkolnych (nauka w klasie podczas lekcji) i pozaszkolnych (odrabianie pracy domowej, wycieczka itp.). Ostatnim kryterium jest czas pracy uczniów – umożliwia on podział zajęć na lekcyjne i pozalekcyjne (koła zainteresowań, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze itp.).

W czasie nauczania zdalnego najczęstszą formą organizacyjną było nauczanie jednostkowe. Nauczyciel przekazywał uczniowi nowe treści, zadania do zrealizowania w sposób pośredni. W sposób pośredni mógł tylko sprawdzić wiedzę ucznia. Mimo że w normalnych warunkach praca jednostkowa jest wysoko efektywna, to w tym przypadku raczej nie skutkowała znacznym poszerzeniem wiedzy. Niektóre dzieci były pozostawione same sobie, bez pomocy osoby dorosłej, co za tym idzie nie traktowały zdalnych lekcji poważnie, wkładały tylko minimum wysiłku w odesłanie pracy domowej. Odseparowani od siebie uczniowie nie mieli możliwości współdziałać ze sobą, dyskutować, pomagać sobie.

Ogłoszenie w Polsce pandemii zobligowało nauczycieli do sięgnięcia po narzędzia do pracy zdalnej. Zdalne nauczanie miało na celu przede wszystkim uniknięcie piętrzących się zaległości i zachowanie płynności pracy. Wielu nauczycieli musiało przełamać się i zdobyć nowe umiejętności, np. korzystania z aplikacji edukacyjnych, platform i narzędzi online. E-learning jest dynamicznie rozwijającą się branżą. Rynek dostarcza obecnie całe bogactwo usług zapewniających dostęp do zdalnych kursów językowych, wykładów, wideokonferencji, platform edukacyjnych dla każdej grupy wiekowej.

Wśród podstawowych narzędzi wykorzystywanych podczas nauki zdalnej wymienić można przede wszystkim poniżej opisane²²:

- dziennik elektroniczny oraz poczta elektroniczna – jest to bardzo wygodny sposób komunikacji, ponieważ każdy uczeń, nauczyciel i rodzic posiadają konto w dzienniku elektronicznym, co umożliwia nawiązanie kontaktu ze wszystkimi; podobnie z pocztą elektroniczną, którą można wykorzystać do przesyłania i sprawdzania zadań;
- komunikatory i media społecznościowe – to najbardziej popularne wśród młodzieży sposoby komunikacji, szeroko dostępne m.in. za pomocą smartfonów; umożliwiają nauczycielowi szybki kontakt z uczniami;

²² <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/poradnik-dla-nauczycieli> (dostęp: 28.04.2020).

- chmura – daje możliwość gromadzenia materiałów, łatwego dostępu do nich dla wszystkich zainteresowanych; możliwa jest interakcja z uczniami, sprawdzanie ich postępów;
- wideokonferencja – jej przeprowadzanie zalecane jest raz w tygodniu; polega na przeprowadzeniu przez nauczyciela lekcji przy wykorzystaniu odpowiednich programów w czasie rzeczywistym umożliwiającym przesyłanie obrazu i dźwięku; uczniowie oraz nauczyciel mogą prowadzić dyskusje, rozwiązywać zadania, tłumaczyć niezrozumiały materiał; pomocnymi narzędziami są między innymi Microsoft Teams, Cisco Webex, GoogleMeet;
- webinar – lekcja na żywo lub nagrana dla uczniów; narzędzie do pracy – np. Clickmeeting;
- podcast – nauczyciel ma możliwość nagrania swojej wypowiedzi, lekcji i udostępnienia uczniom; jest to alternatywne rozwiązanie dla wideokonferencji i webinarów, podczas których wykorzystywana jest kamera; w tym rozwiązaniu nagrywany jest wyłącznie dźwięk (programy do nagrywania – np. Audacity lub Free Audio Editor).

Wiele narzędzi do pracy zdalnej stworzonych zostało przede wszystkim dla nauczycieli. Zapewniają one m.in.:

- tworzenie grup zrzeszających całą klasę, w których możliwy jest przepływ informacji oraz dyskusje grupowe,
- przesyłanie do uczniów testów, ankiet, kart pracy utrwalających wiedzę i dających nauczycielowi informację zwrotną o wynikach,
- tworzenie łamigłówek, quizów, krzyżówek, zadań interaktywnych,
- prowadzenie lekcji online.

Nauka online wymaga od nauczycieli całkiem innej metodyki niż przy realizacji zajęć tradycyjnych w sali. Wypracowania swojego własnego modelu prowadzenia zajęć, planowania pracy i aktywności ucznia. Nauczyciel staje się tutorem, koordynatorem procesu uczenia się, a większość pracy spoczywa na barkach ucznia. Uczeń samodzielnie musi przyswoić wiedzę i wykonać powierzone mu zadania. Rola nauczyciela jest jednak tylko pozornie mniejsza. W rzeczywistości tutor musi umiejętnie zmotywować swoich uczniów do pogłębiania wiedzy, zainteresować ich, sprawić, by materiał był dla nich atrakcyjny. Uczniowie w procesie zdalnej edukacji powinni być włączeni w prowadzenie lekcji, czuć się współprowadzącymi, móc zadawać pytania, wyrażać swoje zdanie.

W związku z wprowadzeniem nauczania zdalnego Ministerstwo Edukacji Narodowej udostępniło na stronie internetowej kilka dni po zarządzeniu na-

uczania zdalnego poradniki dla dyrektorów, nauczycieli oraz rodziców. Wspomogło również nauczycieli i uczniów materiałami edukacyjnymi oraz narzędziami do nauki zdalnej.

Takie wsparcie stanowi między innymi Zintegrowana Platforma Edukacyjna. Dostęp do niej możliwy jest przez przeglądarkę internetową. Korzystanie ze strony nie wiąże się z opłatami. Na platformie znajdują się materiały przeznaczone dla wszystkich etapów kształcenia. Dodatkowo dostępne są programy nauczania i scenariusze zajęć, e-podręczniki, gra edukacyjna *Godność, wolność i niepodległość*. Istnieje również możliwość samodzielnego tworzenia materiałów dydaktycznych lub edycja już istniejących²³.

Specjalną ofertę dla uczniów przygotowała Telewizja Polska i Polskie Radio. Pasma edukacyjne dostosowano są do dzieci przedszkolnych oraz uczniów szkoły podstawowej z klas 1–8. Omawiano materiały zgodne z podstawami programowymi realizowanymi w szkołach. Dla młodzieży uczącej się w szkołach ponadpodstawowych również przygotowane zostały takie programy. Dodatkowo wprowadzony został cykl audycji telewizyjnych *Repetytorium maturzysty*²⁴.

Wspieranie rodziców podczas zdalnej edukacji

Pandemia i związane z nią ograniczenia, zamknięcie szkół i przedszkoli oraz spowolnienie gospodarki miały ogromny wpływ na życie ludzi w każdym obszarze. Dla niektórych był to czas zatrzymania się, odpoczynku i bycia z rodziną. Dla innych okres izolacji wiązał się głównie z wielkimi obawami o bezpieczeństwo, zdrowie, a także pracę i zapewnienie rodzinie utrzymania. Każdy na swój sposób przeżywał ten trudny czas. W zupełnie nowej sytuacji zostali postawieni rodzice, dzieci i nauczyciele. Nauka przeniosła się do Internetu, wszyscy zostali „rzuceni na głęboką wodę”. Rodzice z dnia na dzień stali się kreatorami edukacji swoich dzieci – dla wielu z nich pogodzenie tego obowiązku z innymi codziennymi czynnościami, a także pracą było ogromnym wysiłkiem, powodującym niezadowolenie z tego stanu rzeczy oraz rosnącą frustrację.

Wspieranie rodziców w nowej dla nich sytuacji powinno objawiać się przede wszystkim zainteresowaniem ze strony nauczyciela. Budowanie więzi z rodzicem trwa przez cały okres edukacji dziecka w szkole. Sytuacja izolacji była okazją do wzmocnienia tej więzi poprzez bezpośredni kontakt wychowawcy z rodzicem, np. przez telefon. Ważną cechą łączącą rodzica i nauczyciela powinna być

²³ Informator dla dyrektorów szkół i nauczycieli – w związku z czasowym ograniczeniem funkcjonowania jednostek systemu oświaty, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2020, s. 9.

²⁴ Ibidem, s. 20.

empatia²⁵. Rodzice i nauczyciele powinni nauczyć się dostrzegać i rozumieć trudności i problemy jednych i drugich. Otwartość nauczyciela i jego zainteresowanie wychowankami dałyby poczucie bezpieczeństwa i troski rodzicom. Ważna dla rodzica jest również informacja na temat dziecka – nauczyciel powinien zadbać o to, aby napisać do rodziców choć kilka słów o tym, co ich dzieci na zajęciach on-line zrobiły danego dnia dobrze, a nad czym warto popracować. Warto przypomnieć rodzicom o chwaleniu swoich dzieci, ponieważ dla młodych ludzi ta sytuacja zamknięcia jest szczególnie trudna. Wzajemne zrozumienie, szacunek i komunikacja są kluczem do wzmocnienia dobrych stosunków z rodzicami i na pewno pomogłyby przetrwać okres zamkniętych szkół w większym spokoju i komforcie psychicznym.

Warto nadmienić, że z pomocą przyszły również liczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, które oferowały rodzicom i uczniom wsparcie on-line. Dodatkowo wiele uczelni wyższych otworzyło nieodpłatnie dostęp do swoich zasobów dydaktycznych i platform edukacyjnych.

Analiza przebiegu lekcji w nauczaniu zdalnym

Niewątpliwie ważnym aspektem nauczania jest ewaluacja pracy nauczyciela. Każdy, kto projektuje nauczanie, chce być pewien, że zaprojektowana jednostka tematyczna okazała się wartościowa, tzn. osiągnięte zostały cele dydaktyczne. Planując ocenę nauczania, należy dążyć do znalezienia dowodów pozwalających odpowiedzieć przynajmniej na trzy następujące pytania:

- *W jakim zakresie osiągnięte zostały założone cele nauczania?*
- *Pod jakim względem i w jakim stopniu projekt przyniósł lepsze rezultaty w porównaniu z systemem nauczania, który ma zastąpić?*
- *Jakie przyniósł dodatkowe, być może nieoczekiwane efekty i w jakim stopniu okazały się one lepsze lub gorsze niż w przypadku systemu nauczania, który ma zastąpić?*²⁶.

Autorefleksja jest fundamentem autokrytycyzmu, czyli właściwej oceny samego siebie, uwzględniającej swoje własne zalety i wady. Ułatwia zrozumienie środowiska oraz określenie w nim swojego miejsca. Refleksyjność w kontekście „ja – inni” pozwala określić zarówno swoją hierarchię wartości, jak i moralne zasady postępowania.

²⁵ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, wyd. Media Rodzina, Warszawa 2005, s. 160.

²⁶ L.J. Briggs, R.M. Gagne, W.W. Wager, *Zasady projektowania dydaktycznego*, Warszawa 1992, s. 305.

Nauczyciel dokonując refleksji nad różnymi obszarami swojej pracy, może posłużyć się techniką autoanalizy, czyli techniką odzwierciedlającą własne umiejętności i kompetencje profesjonalne każdego pedagoga praktyka i będącą zasadniczą podstawą dla samooceny jego pracy. Autoanaliza została uznana za szczególnego rodzaju zwierciadło wskazujące na pozytywne i negatywne elementy we własnej pracy zawodowej. Rozwijanie pozytywnych elementów oraz eliminowanie negatywnych elementów własnej aktywności zawodowej pozwala zwiększyć efektywność pracy danego człowieka oraz odnieść przez niego sukces zawodowy, a także życiowy. Pośrednio technika autoanalizy umożliwia rozpoznanie mocnych stron własnej osobowości (osobowość profesjonalisty) i zwiększa efektywność relacji interpersonalnych oraz efektywność współżycia z innymi osobami. Samoanaliza własnej aktywności zawodowej nauczyciela powinna obejmować analizę własnej osoby jako wychowawcy. Należałoby również uwzględnić analizę efektywności zarówno zastosowanych przez nauczyciela programów nauczania, jak i realizacji różnych przedsięwzięć podjętych na rzecz dzieci²⁷.

Nauczyciele mogliby uniknąć rozmaitych błędów czy negatywnych zjawisk podczas swoich zajęć oraz podnieść jakość swojej pracy, gdyby byli przyzwyczajeni do systematycznej samooceny swojej aktywności edukacyjnej oraz mieli zakodowany nawyk weryfikowania na bieżąco swoich działań edukacyjnych. Wydaje się, że pedagodzy praktycy powinni podjąć wysiłek rozwinięcia tego nawyku. Systematyczne (minimum raz w tygodniu) podejmowanie autoanalizy wybranych lekcji daje nauczycielowi gwarancję powstania nawyku autoanalizy własnej aktywności zawodowej. Każdy nauczyciel powinien być świadomy, że pozytywna ocena następujących sfer:

- efektywność realizacji zaplanowanego przebiegu lekcji,
- wielokierunkowa znajomość przez nauczyciela tematu lekcji,
- zastosowanie odpowiednich metod nauczania,
- poprawność i efektywność przekazu wiedzy

niekoniecznie musi oznaczać osiągnięcie wysokich wyników przez jego uczniów. Pragnienie odnoszenia sukcesów w życiu prywatnym i zawodowym często motywuje człowieka do efektywniejszej pracy, mając zarazem istotny wpływ na wzrost poziomu jego kreatywności²⁸.

²⁷ B. Muchacka, M. Kaleta-Witusiak, B. Walasek-Jarosz, *Autorefleksja i analiza pracy własnej*, Kielce 2013, s. 19–27.

²⁸ Ibidem, s. 65–76.

Działania podejmowane przez szkoły i inne podmioty w związku z wprowadzeniem nauczania zdalnego

Portal *Zdalne lekcje*

Podstawowym proponowanym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zasobem dla pracy zdalnej nauczycieli jest portal *Zdalne lekcje*²⁹. Można tu znaleźć poradniki dla dyrektorów szkół, nauczycieli oraz dla rodziców. Zamieszczone są również plany lekcji dla szkół podstawowych, średnich i branżowych. Po wejściu do określonego działu można znaleźć zestaw ćwiczeń na zadany temat.

Platforma edukacyjna *e-podręczniki*

Kolejnym zasobem przygotowanym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej do wykorzystania w nauce zdalnej jest platforma edukacyjna *www.e-podreczniki.pl*. Dla ułatwienia pracy w serwisie zostały przygotowane filmy instruktażowe, jak również *Poradnik użytkownika*. Placówki korzystające z platformy mają możliwość wygenerowania w Systemie Informacji Oświatowej loginów i haseł dla nauczycieli i uczniów. Nauczyciel, po zalogowaniu, może udostępniać uczniom albo materiały już znajdujące się na platformie, albo własne, stworzone w edytorze na bazie istniejącego emateriału, do którego może dodać zasób zewnętrzny.

Z zasobów platformy mogą korzystać nauczyciele wszystkich przedmiotów na każdym poziomie nauczania. Można tu znaleźć linki do zasobów zewnętrznych z narzędziami do nauki zdalnej – zarówno z portali instytucji publicznych, jak i innych podmiotów, linki do elektronicznych wersji podręczników, które zostały udostępnione przez wydawnictwa zrzeszone w Polskiej Izbie Książki. Udostępniono również materiały do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Na platformie zamieszczono programy nauczania i scenariusze zajęć dla wszystkich poziomów nauczania – zaczynając od wychowania przedszkolnego, poprzez szkołę podstawową, po szkoły ponadpodstawowe, czyli licea, technika i szkoły branżowe I i II stopnia. W zakładce *e-podręczniki* znajdują się materiały przygotowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, dostosowane do nowej podstawy programowej. W zakładce *Katalog Zasobów Dodatkowych* można znaleźć dodatkowe e-materiały przeznaczone do nauki w szkołach oraz samodzielnej pracy ucznia, zgrupowane przedmiotowo.

Oprócz materiałów edukacyjnych serwis proponuje również wsparcie psychologiczne on-line. W odpowiedniej zakładce umieszczone są linki, które kierują

²⁹ <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje> (dostęp: 3.04.2020).

na strony internetowe następujących organizacji oferujących nieodpłatną pomoc w razie potrzeby:

- Fundacja „Drabina Rozwoju”³⁰, która w obliczu pandemii uruchomiła bezpłatną pomoc psychologiczną dla środowiska szkolnego (uczniów, nauczycieli i rodziców), polega na rozmowie wideo lub rozmowie telefonicznej. Fundacja uruchomiła profil grupy poradni *ZAWSZE JEST JAKIEŚ WYJŚCIE* na Facebooku³¹ z informacją o specjalistach w zakresie pomocy psychologicznej, psychoterapii i interwencji kryzysowej oraz sposobie kontaktowania się z nimi.
- Stowarzyszenie Epsilon Plus³², które w serwisie Facebook prowadzi aktywnie działającą grupę dla nauczycieli – absolwentów projektu wzmacniania kompetencji wychowawczych nauczycieli. Stowarzyszenie Epsilon Plus przeprowadziło m.in.: szkolenia webinaria dla dyrektorów i nauczycieli polskich szkół dotyczące nauki zdalnej. Ponadto Stowarzyszenie prowadzi konsultacje dla pedagogów, nauczycieli i rodziców oraz terapię on-line.
- Fundacja Instytut Edukacji Pozytywnej³³, która przygotowała bogaty zasób materiałów informacyjnoedukacyjnych do wykorzystania w działalności wychowawczoprofilaktycznej przez nauczycieli, rodziców, uczniów i wychowanków z każdego poziomu edukacyjnego. Dostępne również konsultacje on-line, pod adresem <http://myslepozytywnie.pl/konsultacje-online>.
- Fundacja Itaka, która zapewniła możliwość skorzystania z bezpłatnej, całodobowej, ogólnopolskiej infolinii LINIA DZIECIOM (800 080 222) oraz uzyskania porad w postaci czatu lub e-maila³⁴.

Na stronie udostępniono również grę edukacyjną *Godność, Wolność i Niepodległość*³⁵. Celem gry jest zapoznanie uczniów szkoły podstawowej i licealistów z różnymi aspektami historii Polski, której elementy prezentowane są w trakcie różnych misji, z jakimi muszą zmierzyć się uczestnicy gry.

³⁰ <http://www.drabina.org/> (dostęp: 12.04.2020).

³¹ <https://www.facebook.com/groups/2838963179486593/> (dostęp: 12.04.2020).

³² <https://epsilon.org.pl/#> (dostęp: 12.04.2020).

³³ <https://www.facebook.com/instytutep> (dostęp: 12.04.2020).

³⁴ <http://www.liniadzieciom.pl/> (dostęp: 12.04.2020).

³⁵ <https://niepodlegla.men.gov.pl/#/> (dostęp: 12.04.2020).

Wydawnictwa

Wydawnictwo MAC Edukacja na swojej stronie internetowej udostępniło cyfrowe wersje podręczników, w postaci plików PDF oraz plików multimedialnych³⁶. Są to jednak nie tylko same podręczniki, ale i zeszyty ćwiczeń oraz materiały metodyczne dla nauczycieli na poziomie wychowania przedszkolnego oraz szkoły podstawowej. Należy zaznaczyć, że wydawnictwa udostępniły niektóre materiały edukacyjne już wcześniej, na długo przez koniecznością organizacji nauki zdalnej.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne również zamieszczają na swojej stronie materiały edukacyjne, zgrupowane w czterech blokach: wychowanie przedszkolne, szkoła podstawowa klasy 1–3, szkoła podstawowa klasy 4–8 oraz szkoła ponadpodstawowa³⁷. Wydawnictwo udostępnia materiały tylko nauczycielom zarejestrowanym w serwisie. Osoby, które mają Konto WSiP mają również dostęp do innych serwisów Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych: www.wsipnet.pl, www.profi-lingua.pl, www.klasowki.pl, www.zdasz.to, www.diagnozy.wsip.pl, www.ucze.pl.

Wydawnictwo Szkolne PWN na stronie www.akademia.pwn.pl udostępniło materiały edukacyjne w kategoriach *Przedszkole*, *Języki obce* oraz *Specjalne potrzeby edukacyjne*. Są to karty pracy, testy, ćwiczenia, materiały audio i wideo oraz inne pomoce dydaktyczne³⁸.

Wydawnictwo „Operon” zamieściło na swojej stronie internetowej wskazówki, jak skonstruować lekcję zdalną. Opublikowało także przykładowe lekcje oraz dodatkowe materiały z różnych przedmiotów³⁹.

Bogatą ofertę narzędzi wspierających naukę języka obcego oferuje z kolei Wydawnictwo „Pearson”. Wiele z nich funkcjonuje już od lat. Są to:

- platformy on-line: portal uczniowski e-desk; aplikacja nauczycielska e-panel; platforma Extra Online Homework do kursu ENGLISH CLASS; platforma Pearson English Portal do kursów Focus 2nd Edition I High Note; Primary Academy dla nauczycieli oraz dzieci w wieku 6–12 lat,
- szkolenia i webinaria, m.in. szkolenie *Nauczanie on-line w 5 krokach*,
- wsparcie konsultantów i wsparcie techniczne,
- lista polecanych sposobów pracy z uczniami,
- linki do innych zasobów przydatnych do nauk zdalnej⁴⁰.

³⁶ <https://www.mac.pl/flipbooki> (dostęp: 2.04.2020).

³⁷ <https://www.wsip.pl/pomagamy-w-nauce-z-domu/> (dostęp: 2.04.2020).

³⁸ <https://akademia.pwn.pl/> (dostęp: 4.04.2020).

³⁹ <https://operon.pl/edukacjazdalna> (dostęp: 4.04.2020).

⁴⁰ <https://www.pearson.pl/jezyk-angielski/domowa-szkola/> (dostęp: 4.04.2020).

Materiały w trzech kategoriach: dla nauczycieli, dla rodziców i dla uczniów udostępnia na swojej stronie internetowej Wydawnictwo Oxford University Press. Chętni znajdują tam scenariusze lekcji, filmiki edukacyjne, wskazówki merytoryczne, materiały dodatkowe, webinary. Zamieszczone są również linki do innych przydatnych źródeł internetowych⁴¹.

Wydawnictwo Nowa Era uruchomiło serwis *Nauka zdalna z Nową Erą*⁴². Do dyspozycji nauczycieli są wersje elektroniczne podręczników Nowej Ery dla klas I–VIII, z których można korzystać na platformie elektronicznej *ebooki.nowaera.pl* do końca roku szkolnego 2019/2020, dodatkowe materiały multimedialne do nauki zdalnej dla edukacji wczesnoszkolnej. Dla uczniów natomiast – *Strefa Ucznia* na portalu *Terazmatura.pl* oraz portal *dlaucznia.pl* dla uczniów klas I szkół ponadpodstawowych. Ponadto na wymienionych stronach można znaleźć materiały ułatwiające pracę nauczyciela, m.in. fragmenty kart pracy i zeszytów ucznia w formacie PDF, generator testów i sprawdzianów, materiały prezentacyjne i filmy, wybrane arkusze egzaminacyjne do egzaminu ósmoklasisty, materiały do pracy zdalnej z uczniami, ze szczególnym uwzględnieniem specjalnych potrzeb edukacyjnych. Są tu także materiały dla rodziców i opiekunów – karty pracy, filmy, gry edukacyjne oraz materiały dla nauczycieli wychowania przedszkolnego. Został utworzony także portal edukacyjny *Balon Blum*.

Wydawnictwo Macmillan Education stworzyło serwis *Anglista on-line*, gdzie można znaleźć: informacje o materiałach dydaktycznych do wykorzystania w zdalnej pracy z uczniami; pliki z wybranymi rozdziałami z *Zeszytów ćwiczeń*; serię praktycznych videoszkoleń *Jak UCZYĆ online?*; dane kontaktowe do wsparcia technicznego; linki prowadzące do grup na Facebooku, w których nauczyciele wymieniają się pomysłami i materiałami. Nauczyciele i uczniowie mogą również uzyskać otwarty dostęp do *Książek ucznia* i *Zeszytów ćwiczeń* w wersji do wyświetlania⁴³.

Wydawnictwo Cambridge University Press udostępnia swoje materiały edukacyjne na blogu *World of Better Learning*⁴⁴. Są tu dodatkowe materiały dla nauczycieli i uczniów na różnych poziomach opanowania języka angielskiego.

Wydawnictwo Klett zamieściło interaktywne materiały i zadania na *Mobilnej Platformie Edukacyjnej Dzwonek.pl*. Chętni znajdują tam materiały dla przedszkoli oraz szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

Obszerną ofertę dla nauczycieli, rodziców i uczniów przygotowało Gdańskie

⁴¹ <https://elt.oup.com/feature/global/learnathome/?cc=pl&selLanguage=pl> (dostęp: 4.04.2020).

⁴² <https://www.nowaera.pl/naukazdalna> (dostęp: 4.04.2020).

⁴³ <https://anglistaonline.macmillan.pl/> (dostęp: 4.04.2020).

⁴⁴ <https://www.cambridge.org/elt/blog/> (dostęp: 4.04.2020).

Wydawnictwo Oświatowe⁴⁵. Są to materiały dla różnych przedmiotów szkolnych – ćwiczenia, podręczniki multimedialne, gdy edukacyjne. Znajdują się tu również linki do klubów przedmiotowych, gdzie nauczyciele mogą znaleźć wiele materiałów dodatkowych.

Fundacja „Elementarz” udostępniła pod adresem www.elementarz.org interaktywne wersje podręczników oraz materiały dodatkowe z serii *My i nasz Elementarz*. Materiały udostępniane są na wolnych licencjach i mogą być użytkowane w sposób nieograniczony.

Propozycje mediów radiowych, telewizyjnych i internetowych

Jedną z propozycji telewizyjnych była *Szkoła z TVP*, której emisja rozpoczęła w dniu 30 marca. Projekt ten stanowił efekt porozumienia TVP S.A. z Ministerstwem Edukacji Narodowej. Audycje udostępniono na 4 kanałach: TVP3, TVP Rozrywka, TVP Sport oraz TVP Historia w dwóch blokach programowych: porannym i powtórzeniowym. Początkowo programy były przeznaczone dla uczniów klas 1–8 szkoły podstawowej, natomiast od 6 kwietnia program został uzupełniony o treści edukacyjne dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Ponadto od 23 marca 2020 roku działa *Domowe przedszkole TVP ABC*. To oferta dla najmłodszych dzieci i ich rodziców. Dodatkowo wszystkie wyemitowane na antenie lekcje są dostępne na vod.tvp.pl, w specjalnie przygotowanych serwisach, dedykowanych każdej klasie oraz na stronie www.szkolaztvp⁴⁶.

Audycjom tym od samego początku towarzyszyły głosy krytyki. Trudno się temu dziwić, ponieważ osoby prowadzące nie miały żadnego przygotowania do wystąpień w telewizji, ale co gorsza zaprezentowały zdumiewająco niski poziom przygotowania merytorycznego. Internet zalała fala memów, na przykład o liczbach parzystych czy obwodzie koła. Na blogu znanego popularyzatora i historyka sztuki Przemysława Głowackiego można przeczytać wpis dotyczący licznych błędów i nieścisłości w jednej 25-minutowej lekcji plastyki dla klasy VII⁴⁷.

Bardzo szybko powstała fala krytyki pod adresem władz oświatowych oraz telewizji publicznej. Tak na przykład portal *Wirtualne media* zamieścił wywiad z dr. Przemysławem Sadurą, wykładowcą jednej z warszawskich uczelni, który stwierdził: „MEN w epoce PiS uważa, że można w kilka miesięcy skutecznie

⁴⁵ <https://gwo.pl/ucze-zdalnie-p4678> (dostęp: 4.04.2020).

⁴⁶ <https://www.tvp.pl/47318246/tvp-i-men-uruchamiaja-projekt-szkola-z-tvp-sprawdz-plan-lekcji> (dostęp: 14.04.2020).

⁴⁷ https://artdone.wordpress.com/2020/04/01/szkola-z-tvp-klasa-7-plastyka-lekcja-1/?fbclid=IwAR1_oFffuwQpQ9CzXyxcSWNrQuHJF4dm212v2b3SmfG4RLLyYH6px_0KCBw (dostęp: 14.04.2020).

(i bezkosztowo) zreformować cały system edukacyjny, a TVP – że w kilkanaście dni da się przygotować system zdalnego nauczania. Wypuszczenie takich nieprzygotowanych propozycji to przejaw arogancji władzy i braku szacunku do pracy nauczycieli, nadzoru pedagogicznego, warsztatu pracy w mediach, ale też brak odpowiedzialności (choćby za wiedzę uczniów i uczennic). Takie programy powinny opierać się na dobrym castingu, profesjonalnie przygotowanych scenariuszach, consultingu merytorycznym, dobrej scenografii itd.⁴⁸.

Konkurencyjna stacja TV podjęła wyzwanie i 22 kwietnia 2020 roku ruszył program „Korki.tv”. Program powstał we współpracy w inicjatywą społeczną W.I.E.M.

Kolejną propozycją mediów są *E-lekcje historii z Polskim Radiem* dostępne na portalu PolskieRadio24.pl. Bazują one na bogatych zbiorach nagrań powstałych w trakcie prawie stuletniej działalności Polskiego Radia. Wśród proponowanych materiałów, przeznaczonych dla uczniów liceów i techników znajdują się audycje, ikonografiki oraz materiały interaktywne, podzielone na siedem okresów historycznych: starożytność i średniowiecze; renesans; XVII wiek; oświecenie i epoka napoleońska; od kongresu wiedeńskiego do powstania styczniowego; od połowy XIX wieku do zakończenia I wojny światowej; dwudziestolecie międzywojenne. Całość jest dostępna pod adresem <https://www.polskieradio.pl/elekcje-historii/Tag183492>.

Materiały do nauki historii on-line można znaleźć również na stronie internetowej www.historia.org.pl. Są one pogrupowane chronologicznie i obejmują okres od starożytności po czasy obecne. Zamieszczono tutaj również materiały do powtórek dla maturzystów⁴⁹.

Ciekawą propozycją jest portal Lekcjewsieci.pl, będący społecznym projektem nauczycielskim, który ma za zadanie pomóc nauczycielom, uczniom i rodzicom w dotarciu do zweryfikowanych i poukładanych tematycznie treści edukacyjnych na wszystkich poziomach edukacji. Zaangażowani nauczyciele stworzyli stronę prostą nawigacyjnie, zawierającą treści zgodne z podstawą programową, podane w przystępny i ciekawy sposób⁵⁰.

Jedną z wartych uwagi propozycji internetowych jest Kujawsko-Pomorska e-Szkoła⁵¹, która prowadzi zajęcia dla klas IV–VIII szkoły podstawowej oraz dla

⁴⁸ <https://www.wirtualnemedia.pl/artukul/szkola-z-tvp-lekcje-nauczyciele-opinie-pospolite-ruszenie-nie-moze-dobrze-dzialac-hejt-wobec-nauczycieli-niesluszny> (dostęp: 18.04.20120).

⁴⁹ <https://historia.org.pl/2020/03/20/materiały-do-zdalnej-nauki-historii-historia-on-line-lekcje-dla-szkoly-podstawowej-i-liceum/> (dostęp: 23.04.2020).

⁵⁰ <https://lekcjewisieci.pl/> (dostęp: 17.04.2020).

⁵¹ https://www.youtube.com/channel/UCXkeiZ2i3F_LeVnvjj4a07Q (dostęp: 23.04.2020).

maturzystów. Lektje zamieszczane są w serwisie YouTube. Ich liczba wciąż rośnie. Projekt jest finansowany ze środków unijnych.

Kolejne możliwości stwarza platforma *www.dzwonek.pl*. Portal umożliwia zarządzanie szkołami, klasami oraz zlecanie zadań i przesyłanie własnych materiałów w formie prac domowych i testów, a także otrzymywanie przez nauczyciela szczegółowych raportów pozwalających ewaluować stan wiedzy i postępy uczniów. Twórcy platformy zapewniają bezpieczeństwo danych użytkowników zgodnie z wymogami RODO oraz brak jakichkolwiek zobowiązań związanych z korzystaniem z samej platformy oraz udostępnionych na niej treści. Na portalu jest również biblioteka bezpłatnych treści, powiększona na czas pandemii⁵². Właściciel serwisu zachęca także do odwiedzenia strony *www.eKreda.pl*, która pozwala bezpłatnie tworzyć własne zasoby edukacyjne oraz korzystać z ponad sześciuset multimedialnych lekcji stworzonych przez polskich nauczycieli⁵³.

Podobne możliwości daje platforma *Eduelo*, proponująca użytkownikom zestaw kilku tysięcy pytań dla każdej klasy opartych na podstawie programowej, ciekawy system motywacyjny z żetonami wymienianymi na nagrody, powtórkę materiałów przed sprawdzianem oraz możliwość tworzenia testów i bieżący podgląd wyników dziecka⁵⁴.

Dla nauczycieli, którzy pragną tworzyć własne lekcje, Internet proponuje szerokie wsparcie informatyczne. Jest wiele narzędzi, które to ułatwiają.

Platforma do nauczania on-line *Universality* to narzędzie pozwalające na przeprowadzenie lekcji on-line, z panelem umożliwiającym zarządzanie grupami uczniów, przedmiotami i lekcjami oraz z możliwością zlecenia zadań do wykonania swoim uczniom, przyznawaniem im punktów i monitorowania postępów. Platforma *Universality* powstała z myślą o nauce programowania (do dyspozycji nauczyciela informatyki jest ponad 2000 gotowych zadań z tematyki IT), jednak funkcjonalność jest wykorzystywana do nauczania dowolnego przedmiotu⁵⁵.

Microsoft Teams to centrum pracy zespołowej na platformie *Microsoft 365*, które integruje ludzi, treści i narzędzia, zwiększając zaangażowanie i efektywność. *Microsoft Teams* stanowi usługę internetową opartą na chmurze, zawierającą zestaw narzędzi i usług służących współpracy zespołowej. Usługa łączy funkcjonalność z innymi produktami Microsoftu, takimi jak *Microsoft Office* oraz *Skype*.

⁵² <https://www.learnetic.pl/dzialania-learnetic-w-obliczu-epidemii-koronawirusa/> (dostęp: 24.04.2020).

⁵³ <https://www.ekreda.pl/> (dostęp: 24.04.2020).

⁵⁴ <https://www.eduelo.pl/> (dostęp: 24.04.2020).

⁵⁵ https://universality.io/platforma_do_nauczania_online?locale=pl (dostęp: 20.04.2020).

Insta.Ling – bezpłatna platforma wspomagająca naukę języków w szkołach. Została opracowana z myślą o nauczycielach, uczniach i rodzicach (każda z tych grup znajdzie na stronie informacje dla siebie oraz możliwość założenia konta). Nauczyciel ma możliwość przydzielania zadań, a uczniowie razem z Insta.Ling przerabiają je w domu. Nauczyciel i rodzice dostają szczegółowe raporty o systematyczności pracy ucznia i jego postępach w nauce, a Insta.Ling dba, aby powtórki słówek były dostosowane indywidualnie do potrzeb ucznia. Dostęp do platformy jest całkowicie bezpłatny⁵⁶.

Edpuzzle – platforma wspomagająca naukę języka angielskiego. Umożliwia nauczycielom komunikowanie się z uczniami za pomocą prostej opcji tworzenia wirtualnych klas. Na podstawie filmów wideo dostępnych na serwisach YouTube lub TED.Ed, przy pomocy prostych narzędzi tworzy się lista zadań i pytań do samodzielnej pracy. Informacje o możliwości wykorzystania aplikacji są dostępne na blogu jej twórców⁵⁷.

Khan Academy – platforma edukacyjna stworzona przez organizację non-profit, dostępna również w wersji mobilnej. Materiały edukacyjne są tworzone i tłumaczone przez osoby z wysokimi kwalifikacjami, mające stopnie naukowe. Na treści składają się filmy, ćwiczenia i artykuły. Mają one za zadanie wspomagać naukę matematyki, przedmiotów przyrodniczych, programowania i wielu innych dziedzin. Dostępne na zawsze za darmo dla uczniów, studentów i nauczycieli. Dzięki narzędziom dostępnym na platformie *Khan Academy* nauczyciele mogą śledzić postępy uczniów, są świadomi luk w zrozumieniu materiału, mogą więc dopasować swój wysiłek do różnych potrzeb uczniów⁵⁸.

Class Dojo – darmowa aplikacja wspomagająca nauczycieli w kontaktach z uczniami i rodzicami w celu tworzenia społeczności klasy szkolnej. Nauczyciele mogą dodawać rodziców do klasy, udostępniając im zadania i zasoby, takie jak zdjęcia, filmy, ogłoszenia i wiadomości. Aplikacja ma wiele ciekawych narzędzi i rozwiązań. *Class Dojo* dostępne jest w języku polskim⁵⁹.

Praktycznie nieograniczonym źródłem informacji jest YouTube, dzięki któremu nauczyciele i uczniowie mogą poszerzyć zasób swojej wiedzy na niemal każdy temat. Tysiące pasjonatów publikują w serwisie krótkie i atrakcyjne filmy wideo. Do najciekawszych profili należą między innymi: Uniwersytet Dzieci⁶⁰ – kanał

⁵⁶ <https://instaling.pl/> (dostęp: 20.04.2020).

⁵⁷ <https://blog.edpuzzle.com/> (dostęp: 20.04.2020).

⁵⁸ <https://pl.khanacademy.org/> (dostęp: 20.04.2020).

⁵⁹ <https://www.classdojo.com/pl-pl/> (dostęp: 20.04.2020).

⁶⁰ <https://www.youtube.com/channel/UCqkcIxFQInAHjsE-Rv8WoFA> (dostęp: 24.04.2020).

Fundacji Uniwersytet Dzieci; Pi-Stacja Matematyka⁶¹, Pan Belfer⁶² – atrakcyjna nauka chemii; Pasja Informatyki⁶³; Arlena Witt⁶⁴ – nauka języka angielskiego na przykładach z popkultury.

Godna polecenia jest strona internetowa www.otwartezasoby.pl, która gromadzi informacje o otwartych zasobach edukacyjnych Internetu w wielu kategoriach⁶⁵, oraz Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa, w której znajduje się wiele publikacji w formie PDF do pobrania⁶⁶.

Zakończenie

W obliczu trudnej, nieznaną dotąd sytuacji szkoła, nauczyciele, uczniowie i rodzice musieli sprostać nowym wyzwaniom. Nigdy w tak krótkim czasie tylu nauczycieli jednocześnie nie podniosło tak bardzo swoich kompetencji w zakresie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Aspekty techniczne i organizacyjne okazały się dużą przeszkodą w realizacji zajęć. Nauczyciele rzadko korzystają z narzędzi urozmaicających lekcje. Wysyłanie notatek, zadawanie ćwiczeń nie zachęca uczniów do poświęcania czasu nauce. Konferencje i wideokonferencje dające namiastkę normalności, mogące poprawić jakość prowadzonych zajęć, są pomijane albo realizowane w bardzo ograniczonym zakresie, to też trudno było odnaleźć się w nowej rzeczywistości zarówno uczniom, jak i nauczycielom.

Niestety wiele pracy spadło na rodziców i to oni zostali obciążeni obowiązkiem dodatkowej pracy indywidualnej ze swoimi dziećmi. Problem pojawił się w rodzinach ubogich, w których nie ma dostępu do komputera i stałego łącza internetowego, oraz w rodzinach dużych, gdzie na kilkoro dzieci przypada jeden komputer (nieraz służyący jeszcze do pracy zawodowej rodziców). To spowodowało, że spora ilość uczniów nie miała możliwości regularnego uczestniczenia w zajęciach zdalnych, co z kolei przełoży się niewątpliwie na luki edukacyjne oraz problemy w kształceniu tychże uczniów po powrocie do szkoły.

Wbrew temu, co się mogło wydawać oczywiste, młodzież chce wrócić do szkoły i uczestniczyć w normalnych zajęciach. Ich przywiązanie do telefonów, kompu-

⁶¹ <https://www.youtube.com/PistacjaMatematyka> (dostęp: 24.04.2020).

⁶² <https://www.youtube.com/channel/UCfYPjDbhT01HYwvCIC29tVg> (dostęp: 24.04.2020).

⁶³ https://www.youtube.com/channel/UCzn6vAfspIcagLax1fck_jw (dostęp: 24.04.2020).

⁶⁴ <https://www.youtube.com/user/jezykalia> (dostęp: 24.04.2020).

⁶⁵ <https://otwartezasoby.pl/kategorie-do-stron/> (dostęp: 24.04.2020).

⁶⁶ <https://kpbc.umk.pl/dlibra> (dostęp: 24.04.2020).

terów nie sprawiło, że chcieliby przejść na nauczanie zdalne. Dowodzi to tego, że kontakty i relacje społeczne są dla młodych ludzi również bardzo istotnym obszarem bytności w szkole.

Większość młodzieży pracuje chętnie, jednak część z nich w ogóle nie bierze udziału w zajęciach. Efekty nauczania zdalnego poznamy dopiero za jakiś czas, jeżeli powrócimy do szkoły. Pytanie, kiedy to nastąpi, ciągle pozostaje bez odpowiedzi.

BIBLIOGRAFIA

- Briggs L.J., Gagne R.M., Wager W.W., *Zasady projektowania dydaktycznego*, Warszawa 1992.
- Chomczyńska-Miliszkievicz M., Pankowska D., *Polubić szkołę. Ćwiczenia grupowe do pracy wychowawczej*, Warszawa 1995.
- Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, wyd. Media Rodzina, Warszawa 2005.
- Muchacka B., Kaleta-Witusiak M., Walasek-Jarosz B., *Autorefleksja i analiza pracy własnej*, Kielce 2013.
- Tyszkowa M., *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, [w:] Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, wyd. PWN, Warszawa 2007.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, wyd. PWN, Warszawa 2003.

AKTY PRAWNE

- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2008 Nr 234, poz. 1570).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. 2020 poz. 374).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. 2020 poz. 433).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. 2020 poz. 491).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID (Dz.U. 2020 poz. 410).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. 2020 poz. 493).
- Informator dla dyrektorów szkół i nauczycieli – w związku z czasowym ograniczeniem funkcjonowania jednostek systemu oświaty, wyd. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2020 r.

Netografia:

Kiełczewska A., *Zdalne nauczanie. Jak motywować uczniów, gdy rodzice demotywują*, epe-
dagogika.pl.

www.akademia.pwn.pl

www.anglistaonline.macmillan.pl

www.artdone.wordpress.com

www.blog.edpuzzle.com

www.cambridge.org

www.classdojo.com

www.drabina.org

www.eduelo.pl

www.ekreda.pl

www.elt.oup.com

www.encyklopedia.pwn.pl

www.epsilon.org.pl

www.facebook.com

www.gov.pl

www.gwo.pl

www.historia.org.pl

www.instaling.pl

www.khanacademy.org

www.kobieta.onet.pl

www.kpbc.umk.pl

www.learnetic.pl

www.lekcjewsieci.pl

www.liniadzieciom.pl

www.mac.pl

www.niepodlegla.men.gov.pl

www.nowaera.pl

www.operon.pl

www.otwartezasoby.pl

www.pearson.pl

www.tvp.pl

www.universality.io

www.who.int

www.wirtualnemedi.pl

www.wsip.pl

www.youtube.com

www.znp.edu.pl